

TARMOQDA O'ZINI TUTISH VA RAQAMLI IZ

Kirish

Raqamli asrda xavfsizlik

Internetda o'quvchilar onlayn muloqot qilishadi, bilim olishadi, shuningdek, ko'ngilochar kontent va o'yinlar bilan vaqt o'tkazadilar.

Biroq, shaxsiy ma'lumotlar ommaga oshkor bo'lishi, obro'-e'tiborga putur yetishi, tajovuz va manipulyatsiyalar esa bolaning ruhiyatiga zarar yetkazishi mumkin.

Ushbu darsda biz raqamli xavfsizlikka oid quyidagi mavzularni birgalikda ko'rib chiqamiz:

- Raqamli iz nima va uni nazorat qilish nima uchun muhim?
- Maktab o'quvchilarida internetda mas'uliyatli xulq-atvor madaniyatini qanday shakllantirish mumkin?
- Onlayn etika, o'zini tanishtirish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish tushunchalari
- Bolalar ham, kattalar ham duch kelishi mumkin bo'lgan trolling va provokatsiyalarga qanday munosabat bildirish kerak?

Raqamli iz: Internet biz haqimizda nimalarni saqlaydi?

Internetdagi barcha harakatlarimiz raqamli iz deb ataladigan iz qoldiradi.

Raqamli iz Nima?

Raqamli iz - bu foydalanuvchi o'zi haqida internetda qoldirgan barcha ma'lumotlar to'plami.

Faol iz

Postlar, fikrlar, layklar va repostlar.

Passiv iz

Qidiruv tarixi, joylashuv axboroti, sayt va ilovalardagi faoliyat kabi avtomatik to'planadigan ma'lumotlar.

Raqamli iz asosida shakllanadigan onlayn obro'-e'tibor kattalar va o'smirlarning ijtimoiy va kasbiy imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatishga qodir.

«Netiket» - tarmoqdagi muloqotning axloqiy me'yorlari

Har qanday muhitda - bu maktab, oila yoki internet bo'ladimi - ma'lum muloqot me'yorlari amal qiladi. Raqamli dunyoda bunday qoidalar tarmoq etiketi yoki netiket deb ataladi.

Netiket - bu norasmiy, ammo onlayn muloqotda xushmuomalalik va hurmatning o'ta muhim qoidalari to'plami.

Unga rioya qilish raqamli makonda, jumladan, maktab onlayn chatlari, ta'lim platformalari, messengerlar va ijtimoiy tarmoqlarda konstruktiv, xavfsiz va xayrixoh muhitni saqlashga yordam beradi.

Netiketning asosiy tamoyillari

1 Suhbatdoshga hurmat

Ekran ortida tirik odam turganini doimo yodda tuting. Haqorat, kinoya, masxara qilish mumkin emas.

2 Xabaringizni diqqat bilan o'qing

Xabarda noaniqlik, qo'pol iboralar yoki tekshirilmagan ma'lumotlar yo'qligiga ishonch hosil qiling.

3 To'g'ri tildan foydalanish

Bosh harflarni suiiste'mol qilmaslik, behayo so'zlardan qochish, imlo qoidalarini kuzatib borish.

4 Zarar yetkazmaslik tamoyili

Ruxsatsiz boshqalarning suratlari, shaxsiy ma'lumotlarini joylamaslik. Mish-mishlar, noto'g'ri ma'lumotlar yoki haqoratomuz memlarni ulashmaslik.

5 Bag'rikenglik va inklyuzivlik

Boshqalarning fikrini, madaniy farqlarni, nozik mavzularni hurmat qilish lozim.

Trolling, tajovuzkorlik, provokatsiyalar

Qanday farqlash va javob berish kerak?

Raqamli makonda o'quvchilar nafaqat axborot va muloqotga, balki dushmanona xulq-atvor shakllariga ham duch keladi: trolling, kiberbulling, provokatsiyalar va raqamli tajovuz.

Bizning pedagog sifatidagi vazifamiz ushbu shakllarni aniqlash, o'z vaqtida aralashish va o'quvchilarga o'zini himoya qilish hamda internetda hurmat bilan muloqot qilish strategiyalarini o'rgatishdan iborat.

Trolling

Hissiy reaksiya uyg'otish uchun qasddan haqoratli yoki provokatsion xabarlarni joylashtirish.

Kiberbulling

Messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlar, forumlar orqali muntazam ravishda ta'qib qilish.

Fleyming

Ishtirokchilar shaxsiyatga o'tadigan ochiq janjallarda qo'pol til ishlatiladi.

Xo'rak (Baiting)

Foydalanuvchi izohlarda janjal yoki tajovuzni qo'zg'atish uchun provokatsion mavzularni "tashlaydi."

Pedagog qanday munosabat bildirishi kerak?

- **Tajovuzkorlik belgilarini e'tiborsiz qoldirmaslik.** Hatto bir martalik trolling yoki masxaralash holati ham muntazam ta'qibga aylanishi mumkin. Xavf signallarini o'z vaqtida payqash muhim.
- **Qayd qilish va hujjatlashtirish.** Screenshotlar, havolalar, sanalar va xabarlar kontekstlarini saqlang. Bu ma'muriyat yoki ota-onaga murojaat qilishda yordam beradi.
- **Xavf darajasini baholash.** Agar xabarlarda sog'liq yoki hayotga tahdid mavjud bo'lsa, darhol chora ko'rish.
- **Yuzma-yuz suhbatlar o'tkazish.** Mojaroning barcha ishtirokchilari bilan alohida suhbatlashing.
- **Sinfni jalb qilish.** Onlayn odob-axloq, hamdardlik va hurmat mavzusida muhokama yoki sinf soati o'tkazing.
- **O'z-o'zini boshqarish va raqamli gigiyenaga o'rgatish.** Provokatsiyalarga qanday to'g'ri munosabat bildirishni tushuntiring.
- **Jamoa bo'lib ishlash.** Tizimli holatlarda - maktab psixologi, ijtimoiy pedagog, sinf rahbari va zarur bo'lsa, ota-onalarni jalb qilish.

O'quvchilarga nimalarni yetkazish muhim

Tomoshabin bo'lish

Tazyiqning tomoshabini bo'lish - unga sherik bo'lish demakdir.

"Hazil"ning ta'siri

Hatto "hazil" ham odamga qattiq ta'sir qilishi mumkin.

Jim turish

Olovga moy sepgandan ko'ra, jim turish yaxshiroq.

Huquqiy oqibatlar

Onlayn tajovuz real hayotda oqibatlarga olib kelishi mumkin: intizomiy choralardan tortib, to jinoiy javobgarlikkacha.

Maktab o'quvchilarining shaxsiy ma'lumotlarini taqdim etish va himoya qilish

O'z-o'zini taqdim etish nima?

Raqamli makonda o'zini tanishtirish - bu insonning internetda o'zi haqidagi tasavvurni shakllantirish usuli: suratlar, postlar, fikrlar, taxallus tanlash va hatto muloqot uslubi orqali.

Shaxsiy ma'lumotlar va raqamli xavflar

Ko'pchilik o'smirlar e'lon qilingan ma'lumotlar (surat, joylashuv, telefon raqami, maktab va boshqalar) quyidagilarga olib kelishi mumkinligini bilmaydilar:

- Firibgarlar yoki buzg'unchilar tomonidan ishlatilishi.
- Nomaqbul qo'llarga tushish (masalan, kiberhujum qilayotgan shaxslar).
- Post o'chirib tashlanganidan keyin ham bir umrga internetda qolish.

Xulosa

Pedagog axborot texnologiyalarda texnik ekspert bo'lishi shart emas, lekin aynan ustozlar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mas'uliyat hissi va raqamli o'zini o'zi himoya qilishning asosiy ko'nikmalarini shakllantira oladi.

Ushbu mavzularni sinflarda muhokama qilishni davom ettirishingizni, tavsiya etilgan mashqlardan foydalanishni, shuningdek, o'z kuzatuvlaringizni ota-onalar va hamkasblar bilan baham ko'rishingizni tavsiya etamiz.